

PhD van de Toekomst

PNN, De Jonge Akademie, NEWS

PNN Promovendi
Netwerk
Nederland

NATIONAAL EXPERTISECENTRUM
**WETENSCHAP &
SAMENLEVING**

Inleiding

Deze Gids maakt deel uit van een bredere beweging: het Promotietraject van de Toekomst. Deze beweging heeft tot doel om op een open en nieuwe manier te kijken naar promoveren in Nederland met meer ruimte voor de dialoog tussen wetenschap en samenleving.

Deze dialoog moet verder gaan dan de 'traditionele' wetenschapscommunicatie en zich niet beperken tot het uitleggen van onderzoeksresultaten voor een breed publiek. Ze moet ook gaan over de vragen die worden gesteld, de methoden en de interpretatiekaders die worden gebruikt en de beperkingen en twijfels waar onderzoekers tegenaan lopen. Ze moet gevoerd worden met mensen met verschillende achtergronden en rollen: onderzoeksdeelnemers, ervaringsdeskundigen en professionals en partners uit het onderwijs en bedrijfsleven. Ook moeten verschillende vormen van kennisproductie die nu vaak als aanvullend worden beschouwd, een centraal onderdeel uit kunnen maken van een promotietraject.

De Gids is bedoeld voor toekomstige en huidige promovendi, hun begeleiders, en de instellingen waar ze aan verbonden zijn. Daarbij richten we ons op alle disciplines over het gehele spectrum van fundamenteel tot toegepast onderzoek. De Gids biedt praktische handvatten en inspirerende voorbeelden van promovendi die hun onderzoek op bijzondere manieren hebben ingevuld, bijvoorbeeld door ouders als co-onderzoekers te betrekken bij een studie naar leeftijdsvriendelijke gemeenschappen. In een ander promotieonderzoek werden kunstobjecten gebruikt om meersoortige rechtvaardigheid te analyseren en behandelen. Andere voorbeelden betreffen lessen op scholen, podcasts en documentaires, beleidsadvies, het aanschuiven aan talkshowtafels, focusgroepen, citizen science, het beschikbaar stellen van software en datasets, en het opzetten van een helpdesk.

Het doel is vanzelfsprekend niet dat deze hele reeks van elementen in elk promotietraject wordt geïntegreerd. Het gaat erom de juiste balans te vinden die aansluit bij het werkveld, het project en de persoonlijkheid van de betreffende onderzoeker. Tegen deze achtergrond wordt in de Gids een praktisch vier-fasenmodel aangereikt voor een onderzoeksproces in dialoog met de samenleving. Ook worden bestaande mogelijkheden voor een alternatieve aanpak binnen de Nederlandse promotie-

reglementen besproken, naast eventuele knelpunten.

Uiteindelijk pleit deze Gids voor een frisse blik op alle aspecten van het promotietraject: het onderzoek zelf, het proefschrift, de commissie en de verdediging, waarbij we ons een voorstelling maken van hoe dit eruit zou kunnen zien als onderzoekers in gesprek gaan met de samenleving op een manier die past bij hun project, discipline en persoonlijkheid. Dit is waar het Promotietraject van de Toekomst begint.

Achtergrond

Een aanzienlijk deel van het onderzoek dat op Nederlandse universiteiten wordt uitgevoerd, wordt verricht door promovendi op basis van een tijdelijke aanstelling. Meestal doen deze er drie tot vijf jaar over om te promoveren. In 2025 waren er zo'n 38.000 promovendi in Nederland, en bijna 5.600 succesvolle verdedigingen in 2024 (Rathenau). Dit is ongeveer 40% van alle onderzoek-fte's bij universiteiten en academische ziekenhuizen (Springcast), waarmee het direct een van de grootste groepen werknemers in de wetenschap is. En hierbij gaat het in de meeste gevallen om jonge wetenschappers, met een tijdelijke aanstelling en afkomstig uit verschillende landen.

Het landschap waarin promovendi na hun promotie terecht komen, verschilt duidelijk van het landschap tijdens hun promotietraject. Ruim 96% van de gepromoveerden vindt weliswaar een baan, maar voor 69% is dit buiten de academische wereld. Het overgrote merendeel ziet hun titel als een belangrijke opstap voor hun loopbaan, maar ervaart ook een slechte aansluiting met de praktijk: slechts 13% vindt dat zij tijdens hun promotietraject voldoende voorbereid werden op een loopbaan buiten de academie (Rathenau). Dit lijkt erop te wijzen dat promotietrajecten in toenemende mate moeten worden gezien als onderzoeksopleidingen waarbij promovendi worden voorbereid op verschillende onderzoeksgerelateerde functies binnen en buiten de academische wereld, en niet louter als toegang tot een universitaire carrière. Ook om deze reden is het belangrijk dat interactie tussen wetenschap en samenleving integraal onderdeel uitmaakt van het onderzoekstraject voor promovendi.

Er zijn aanwijzingen dat promovendi zelf vaak gemotiveerd zijn om zich voor te bereiden op uiteenlopende rollen. Uit de enquête 'Drijfveren van onderzoekers' van het Rathenau Instituut uit 2022, waaraan meer dan 2.200 respondenten deelnamen, blijkt dat het maken van een maatschappelijke impact een

belangrijke drijfveer voor promovendi is (veel meer dan voor hun meer ervaren collega's). Daarbij geeft de helft van de respondenten aan dat ze vaardigheden willen ontwikkelen die de kloof tussen wetenschap en publiek verkleinen. Uit dezelfde enquête bleek echter dat het adagium 'publish or perish' zeer hardnekkig is binnen de wetenschap, waarbij traditionele onderzoeksindicatoren bepalen hoe onderzoekers worden beoordeeld. De promovendi uit het onderzoek gaven aan dat er weinig erkenning was voor alle activiteiten die verder gingen dan het publiceren van traditionele onderzoeksresultaten (peer-reviewed artikelen in wetenschappelijke tijdschriften), en aan verscheidene promovendi werd verteld dat het nationale programma Erkennen en Waarderen niet echt voor hen bedoeld was (Rathenau). Een vergelijkbaar patroon doet zich voor rondom Open Science: uit de PNN PhD-enquête uit 2020 bleek dat hoewel de meerderheid van de promovendi wordt gestimuleerd om Open Science te gebruiken, de betrokkenheid grotendeels beperkt bleef tot open-access-publicaties. Er was nauwelijks aandacht voor FAIR-dataprinicipes of Open Education. FAIR staat voor Findable, Accessible, Interoperable en Reusable.

Tegen bovenstaande achtergrond wil het Promotietraject van de Toekomst het gesprek rondom alternatieve vormen van onderzoek en resultaten breder trekken – in dialoog met stakeholders en de samenleving. Hiervoor zal op de lange termijn niet alleen een andere manier van denken bij promovendi, hun promotoren, bestuurders en beleidsmakers nodig zijn, maar zullen ook de structuur en cultuur van stimulerings- en waarderingssystemen moeten veranderen. Wij hopen dat wij de komende jaren samen met de lezers van deze Gids hierin belangrijke stappen kunnen zetten.

Inspirerende voorbeelden

Kayla Green: Verbinding tussen beroepsonderwijs en onderzoek

Kayla Green vormt een schoolvoorbeeld van een jonge promovenda die bruggen slaat tussen verschillende werelden. Tijdens haar promotietraject deed Kayla onderzoek naar de sociaal-economische, sociale en neurale determinanten voor welzijn bij adolescenten en jong volwassenen. Kort na het verdedigen van haar proefschrift aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR) heeft zij een functie binnen het practoraat Gelijke Kansen¹ bij Albeda aanvaard, een opleidingsinstituut voor middelbaar beroepsonderwijs in Rotterdam. Kayla beschouwt deze opleiding niet alleen als middel om studenten te bereiken, maar heeft haar onderzoek verbonden met haar werk door bijvoorbeeld de prestatiedruk en de 'sense of belonging' onder studenten en docenten te onderzoeken.

Ze maakte de logica expliciet met haar 'dubbele verdediging'. Na haar traditionele verdediging van haar proefschrift organiseerde Kayla nog een verdediging, en wel bij Albeda op locatie. Deze was minder formeel, interactiever, beoordeeld door een kleinere commissie, en gericht op de maatschappelijke impact van haar onderzoek. Ook hield zij een workshop met een jongerenorganisatie, want Kayla vindt dat zij met haar doctorstitel verantwoording verschuldigd is aan de gemeenschap én aan de academische wereld. Haar aanpak geeft een krachtig signaal af: onderzoek naar het welzijn van jongeren moet plaatsvinden waar de jongeren zijn. Daarnaast zouden degenen op wie het onderzoek betrekking heeft, ook iets te zeggen moeten hebben over de uitspraken die in het onderzoek worden gedaan.

Kayla Green

'Wetenschap is overal en voor iedereen, het is een gemiste kans als je in je promotietraject geen kansen, erkenning en waardering krijgt om wetenschap vanuit deze overtuiging te beoefenen.'

¹ Een **practor** leidt een **practoraat** binnen het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Een practor stimuleert praktijkgericht onderzoek, kennisdeling en innovatie. Practoren verbinden onderwijs, onderzoek en het werkveld om zowel de beroepspraktijk als het onderwijs te versterken.

Het practoraat van Kayla [ontwikkelt nu een vierjarig programma voor co-design-projecten met studenten en personeel van beroepsopleidingen, waaronder een leernetwerk met YoungXperts, Life After School, TIME OUT en andere partners. De ambitie is om het accent te verleggen van 'impact aan het eind' naar een stadium helemaal aan het begin van het onderzoek door samen met de betrokkenen de behoeften in kaart te brengen, te toetsen wat werkt en de bevindingen inzichtelijk te maken voor de beleidsmakers die aan de knoppen zitten. Met andere woorden: bij het Promotietraject van de Toekomst gaat het niet meer om eenzijdige verspreiding van de resultaten maar om gezamenlijk eigenaarschap. Hierdoor ontstaan loopbaantrajecten over grenzen van universiteiten en instellingen voor beroepsonderwijs heen die hier ook de waarde van inzien.

De inspanningen van Kayla werden ook door de EUR erkend. Van de Erasmus Graduate School of Social Sciences and the Humanities ontving ze de PhD Excellence Award for Best Social Impact en Best PhD Thesis in 2024.

Kayla Green tijdens haar maatschappelijke verdediging. Foto: Sanne van der Most

Katya Sion: UM Impact Prize erkent impact op gezondheidszorg

Het proefschrift van Katya Sion aan de Universiteit Maastricht heeft een nieuwe dimensie gegeven aan het begrip 'kwaliteit' binnen langdurige zorg aan ouderen. Katya heeft een nieuwe aanpak ontwikkeld voor het beoordelen van de ervaren kwaliteit van verpleeghuiszorg. Ze deed dit door te luisteren naar de verhalen van bewoners, hun familie en zorgverleners, en daar actie op te ondernemen. Met haar narratieve methode genaamd 'Connecting Conversations' worden systematisch de narratieven verzameld van de drie leden van de zorgdriehoek. Het personeel wordt getraind om met een speciale app een gesprek

te voeren. Zorgteams, managers en stakeholders op landelijk niveau kunnen leren van de narratieven die hieruit ontstaan.

Hiermee is de impact dus al verankerd in de onderzoeksarchitectuur. Door het personeel de vragen te laten stellen en de resultaten te integreren in organisatorische leercycli gaat de methode verder dan beoordelingen en ratings. Hierdoor wordt gestuurd op voortdurende verbetering, terwijl professionals ook nog eens met een bredere blik worden opgeleid zodat ze beter begrijpen wat 'kwaliteit van zorg' *echt* betekent.

Katya Sion ontvangt de Impact Prize. Bron: Maastricht University.

Dit is precies waarom het werk van Katya de Impact Prize van de Universiteit Maastricht heeft gekregen. Dit is onderzoek in co-creatie, uitvoerbaar, en nuttig op meerdere beslissingsniveaus. Het is een prachtig voorbeeld voor het Promotietraject van de Toekomst: diepgravend academisch onderzoek, dat tegelijkertijd verankerd is in de systemen die door het onderzoek verbeterd zouden moeten worden.

Deelnemers over de zorgdriehoek

'Dit is wat we willen weten.' - Cliëntvertegenwoordiger

'Ik heb zojuist mijn eerste driehoek-gesprek gehad met een mantelzorg-er. Wow, wat bijzonder is dat. Ik werd er helemaal warm en emotioneel van. De verhalen die met je gedeeld worden zijn zo persoonlijk en daar mag ik dan onderdeel van zijn.' - Interviewer

Richting vier jaar in dialoog

Wetenschap is nooit een individuele onderneming. Promovendi delen inzichten en bevindingen met collega-onderzoekers en studenten en werken met hen samen om tot vragen, methoden en interpretaties te komen. Afhankelijk van het type onderzoek hebben zij bovendien vaak contact met partners buiten de universiteit. Ze praten met vrienden en familie over wat hen als wetenschapper bezighoudt. Tegelijkertijd rust ook veel werk volledig op hun eigen schouders: lezen, meten, nadenken en schrijven. Het promotietraject vraagt daardoor voortdurend om een balans tussen zelfstandig werken en samenwerken met anderen.

Er zijn grote verschillen in hoe promovendi momenteel (leren te) communiceren met partners, stakeholders en een breder publiek buiten de academische wereld. Deze communicatie heeft nog vaak de vorm van 'zenden achteraf'. Dit komt er vaak op neer dat alleen de resultaten van een onderzoek worden gecommuniceerd, bijvoorbeeld in de vorm van een lezing of colleges, media-optredens, infographics, etc. Het is van belang dat we de stap maken naar een wederzijds ervaren dialoog tijdens het gehele onderzoekstraject. Het Promotietraject van de Toekomst is voorstander van het vierfasen-dialoogmodel dat in de afgelopen jaren door een aantal onderzoeksdisciplines met succes is ingevoerd. We gaan hieronder nader in op elk van de vier fasen.

Fase 1. Verkennen van de context en stakeholders

Begin met een kaart, niet met een microfoon. Verken wie een rol spelen bij je onderwerp of wie er in de praktijk mee werken. Maar ook hoe beslissingen in het ecosysteem worden genomen, wie al kennis van en ervaring met specifieke aspecten heeft, en waar er al kennis wordt gedeeld. Korte, gezamenlijke sprints aan het begin van het promotietraject kunnen helpen om de onderzoeksvragen te preciseren; dit geldt ook voor verkennende gesprekken met stakeholders en een inventarisatie van reeds lopende initiatieven. Doorgaans volstaat het om alles bij elkaar op één pagina te zetten, die vervolgens kan worden besproken door het begeleidingsteam. Deze fase eindigt met expliciete gesprekken over inclusie: wiens stem moet worden gehoord, in welke fase en waarom?

Fase 2. Co-design van methodes en resultaten

Neem je inclusiekeuzes mee in de onderzoeksopzet. Hiervoor moet wellicht regelmatig worden overlegd met een adviesgroep van stakeholders. Ook kan

nodig zijn om halverwege het proces niet-academische deskundigen aan te stellen in een leescommissie om mee te lezen met hoofdstukken en publicaties (en uiteindelijk in de formele leescommissie voor het proefschrift). Beslis samen wat 'goed' precies inhoudt. Welke indicatoren zijn van belang? Wat telt als succesvol en wanneer is kennis nuttig? Zorg (voor zover mogelijk) voor resultaten die op meerdere vlakken bruikbaar zijn, waarmee zowel het wetenschappelijk vakgebied als de betreffende gemeenschappen geholpen zijn. Denk bijvoorbeeld aan onderzoeksprotocollen die ook fungeren als klinische of organisatorische instrumenten, FAIR-datasets die ook bruikbaar zijn voor een partner, of leermodules die samen met mensen uit de praktijk zijn ontwikkeld. Leg deze keuzes vast in het begeleidingsplan en datamanagementprotocol. Maar zorg er bij voorkeur voor dat zij ook zichtbaar zijn op meer algemeen toegankelijke plekken, zoals een webpagina, blog of een artikel. Betrokkenheid moet zichtbaar zijn, met voldoende middelen.

Fase 3. Communiceren van tussentijdse resultaten

Wacht niet op het proefschrift. (Pre)registreer ontwerpen alvast, deel protocollen en publiceer preprints. Plan op belangrijke momenten leerreviews in met je adviesgroep en kies een format dat de drempel om deel te nemen lager maakt. Briefen van twee pagina's, cijfers met aantekeningen en diapresentaties kunnen ook resultaten zijn. Organiseer zo mogelijk een maatschappelijke proefverdediging met vertegenwoordigers van de betreffende gemeenschappen, en stel vast wat hun perspectief kan toevoegen aan jouw interpretatiemethodes. Dit creëert niet alleen vertrouwen, maar door ervoor te zorgen dat eventuele problemen al vroeg in het project naar boven komen, bespaart dit je tijd in de laatste, vaak toch al hectische fase van het afronden van de promotie.

Fase 4. Creëren van duurzame impact

Plan het einde al aan het begin. Overweeg het gebruik van de Theory of Change-methode². Werk naast het proefschrift ten minste één duurzame asset uit, zoals een richtsnoer voor mensen uit de praktijk, een open dataset of softwarepakket, een leermodule, een beleidsnotitie of een opzet voor een publiek evenement die ook door anderen kan worden gebruikt. Zorg door middel van permanente verwijzingen voor goede vindbaarheid en door 'how-to'-aanwijzingen en licenties dat de resultaten ook aansluiten bij de praktijk. Stem tot het laatst af met partners. Presenteer de eindresultaten waar deze van belang zijn. Spreek na zes maanden een korte evaluatie af om dingen af te ronden.

² Voor meer info zie: <https://www.eur.nl/onderzoek/research-services/societal-impact-evaluation/impact-toolbox/theory-change>

Wat verandert er wanneer we deze aanpak volgen?

Het vierfasenmodel maakt het onderzoek robuuster: het versterkt het contextueel bewustzijn en vermindert blinde vlekken. Het betekent structurele erkenning van de interactie tussen wetenschap en maatschappij omdat alternatieve resultaten van tevoren zijn overeengekomen, geïntegreerd en in samenspraak zijn beoordeeld. Er is een bredere loopbaanoriëntatie mogelijk omdat promovendi vaardigheden en aansprekende profielen kunnen ontwikkelen voor een toekomst in de academische én de niet-academische wereld.

Open Science in het promotietraject

Een gesprek met Hanne

Hanne Oberman, promovendus en junior universitair docent, Universiteit Utrecht, Methodologie en Statistiek

Hanne Oberman, promovendus en junior universitair docent aan de afdeling Methodologie en Statistiek van de Universiteit Utrecht, heeft een unieke weg bewandeld bij het integreren van Open Science in het promotieprogramma van de afdeling. Hoewel open software al wel de norm is in dit vakgebied, heeft Hanne zich verder verdiept in bredere Open Science, wat een frisse blik op hun eigen onderzoek bood. 'Heel lang heb ik niet expliciet de verbinding gelegd tussen mijn eigen onderzoek en Open Science', aldus Hanne. 'Open source software is al wel de standaard in mijn vakgebied, maar ik besefte mij pas later dat het echt nog wel meer open kan.'

Van open software naar Open Science

In hun promotieonderzoek richt Hanne zich op methodes voor het analyseren van incomplete data. 'Ik heb een softwareprogramma (een R-pakket) geschreven, waardoor het eenvoudiger wordt om incomplete datasets te visualiseren en te analyseren', vertelt Hanne. 'Toen ik zelf software begon te ontwikkelen, dacht ik: allemaal prachtig, die open source software, maar hoe maak ik het nog toegankelijker?' Hiervoor nam Hanne FAIR (Findable, Accessible, Interoperable en Reusable) als de basis voor hun werk. Met de software die mijn onderzoeksgroep al had ontwikkeld, voldeden we grotendeels aan deze criteria, maar ik wilde verder gaan en mijn software nog breder bruikbaar en vindbaar maken.' Met behulp van de universiteitsbibliotheek ontwikkelde Hanne een Digital Object Identifier (DOI), waarmee in onderzoek direct naar de software kan worden verwezen. De software is nu al meer dan 30.000 keer gedownload en wordt gebruikt bij verschillende adviesprojecten en bij de trainingen die Hanne geeft. Door deze interactie met studenten en partners, waaronder ziekenhuizen en het RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu), krijgt Hanne's onderzoek steeds verder vorm.

Een activist in een unieke positie

Hanne benadrukt dat hun dagelijkse promotor vanaf het begin één ding duidelijk heeft gemaakt: het hoofddoel van het promotietraject is om aan te tonen dat iemand als zelfstandig onderzoeker kan werken. Dit gaf Hanne de vrijheid om Open Science te integreren in hun onderzoek. Het viel echter niet mee om een softwareprogramma als een volledig hoofdstuk in het proefschrift op te nemen; de beoordelingscommissie had aanvankelijk moeite met het idee en stelde eerst voor om het programma als bijlage toe te voegen. Deze zomer kwam daar echter verandering in door nieuw beleid bij de Universiteit Utrecht. Alternatieve vormen van onderzoeksresultaten, zoals wetenschapscommunicatie, software en open data, worden nu erkend als volledige hoofdstukken in een proefschrift. 'Ik zou graag zien dat dit de norm wordt, dat alternatieve vormen van onderzoeksresultaten volledig geaccepteerd worden als hoofdstukken in een proefschrift', aldus Hanne. Door het nieuwe beleid kreeg Hanne voldoende vertrouwen om hun promotor te overtuigen van het belang om software op te nemen als onderzoeksresultaat. Dit bood niet alleen praktische ondersteuning, maar ook het mentale zetje om deze innovatieve aanpak te verdedigen.

Hanne ziet zich als activist, iemand die zich inzet voor verandering binnen de academische wereld. 'Ik bevind mij in een unieke positie', zegt Hanne. 'Ik weet nu al dat ik na mijn promotie aan de slag ga als universitair docent. Dat maakt het gemakkelijker voor mij om risico's te nemen.' Dankzij deze zekerheid kan Hanne zich volledig inzetten voor de erkenning van Open Science en alternatieve onderzoeksresultaten, zonder hun loopbaanperspectieven na de promotie in gevaar te brengen.

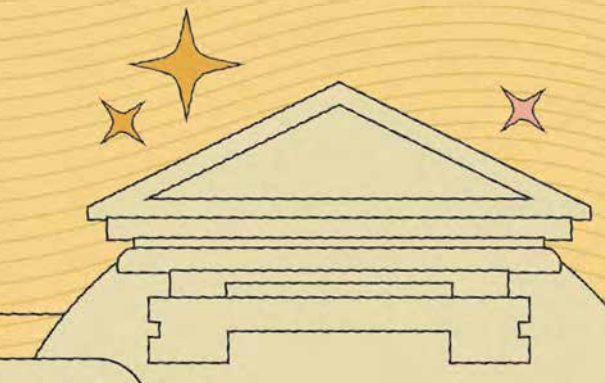
Hanne heeft een paar tips voor promovendi en promotoren die Open Science in hun promotietraject willen integreren:

- Zoek medestanders: meld je aan bij je lokale open science-gemeenschap, zoek gelijkgestemden, en werk samen om verandering te bewerkstelligen.
- Maak je onderzoek FAIR: maak zoveel mogelijk van je onderzoeksresultaten openbaar en vindbaar, zodat je niet alleen erkenning krijgt voor gepubliceerde artikelen, maar ook voor datasets, blogposts en software.
- Erken alternatieve vormen van resultaten als volwaardige bijdragen: Pleit voor beleid waarbij software en andere soorten resultaten als volwaardige hoofdstukken in een proefschrift worden geaccepteerd, en niet alleen als bijlagen.
- Maak impact een integraal onderdeel van het Opleidings- en Begeleidingsplan (OBP): zorg ervoor dat maatschappelijke impact en andere vormen van onderzoeksresultaat vanaf het begin een duidelijke plaats krijgen in zowel het promotie- traject als in het proefschrift van iedereen die dit wil gebruiken

Stappenplan

Geef je PhD vorm!

In dialoog met de samenleving

Stap 1

Verken je opties

Voorbeelden van hoe je jouw PhD anders in kan richten:

Betrek maatschappelijke partners bij je onderzoek, van vraag tot resultaat.

Bouw een open dataset volgens FAIR-principes

TIP Kies een richting die bij je vakgebied en onderzoek past en wat jij belangrijk vindt.

Ontwikkel lesmateriaal of workshops voor scholen over maatschappelijke thema's

Betrek patiëntenverenigingen en geef hun een stem in je dataverzameling of publicatie

Stap 2

Maak een plan

Wil je dat je werk meetelt en serieus genomen wordt? Laat het terugkomen in je begeleidingsplan, jaargesprek, proefschrift of zelfs je verdediging

1

Bespreek je ideeën met je begeleider(s)

2

Check wat er formeel mag in het promotiereglement, de graduate school regels en bij je universiteit

3

Leg afspraken vast in je begeleidingsplan (TSP)

4

Zoek een wetenschapscommunicator, onderwijs- of data-expert om mee te sparren

Stap 3

Veranker het

Zet experts in je begeleidingsteam.

Pre-registreer ontwerpen, deel protocollen en publiceer pre-prints en blogs.

Bespreek hoe partners kunnen helpen met de evaluatie. Plaats een externe expert in de leescommissie.

Organiseer een lekenpraatje of maatschappelijke verdediging.

Het integreren van film in je promotietraject: In gesprek met Roman

Roman Giling, promovendus, Health Care Governance, ESH-PM, Erasmus Universiteit Rotterdam

Promotor: Hester van de Bovenkamp, hoogleraar Patiëntenwetenschappen en hoofd Health Care Governance, ESHPM.

Roman Giling, promovendus en visueel antropoloog aan de Erasmus School of Health Policy & Management (ESHPM), doet onderzoek naar de ervaringen van mensen met psychosegevoeligheid. Voor hem is werken met beelden essentieel. Toen een onderzoeksproject waarin de camera een belangrijke rol speelde op zijn pad kwam, wist hij meteen: 'Dit is geknipt voor mij.'

Film als methode en instrument voor impact

'Bij dit project verkennen we hoe film kan helpen om de ervaringen van patiënten over te brengen', legt Roman uit. De camera is niet alleen een hulpmiddel voor het op een nieuwe manier presenteren van wetenschappelijk bewijs, ze fungeert ook als onderzoeksmethode. Roman vindt dat het proces van filmen zelf een onderzoeksactiviteit is: 'Je denkt constant na over je rol als onderzoeker. Wat ben ik aan het maken? Hoe zal de kijker dit interpreteren? Wat voor relatie bouw ik op met de mensen die ik film? En wat voegt de came-

ra toe aan die relatie, of hoe wordt deze relatie daardoor veranderd?' Als filmmaker zoekt Roman voortdurend naar verbanden tussen de ervaring van de respondent en de manier waarop die ervaring zich verhoudt tot de omgeving waarin die ervaring tot uitdrukking komt. 'Een camera geeft je de mogelijkheid om die relatie te laten zien.'

Film als brug naar de samenleving

Ook biedt film een unieke mogelijkheid om de kennis die uit het onderzoek naar voren komt toegankelijk te maken voor een groter publiek. 'Het is een mooie manier om invulling te geven aan maatschappelijk engagement', aldus Roman. Dit engagement begint al tijdens het filmen. 'Mensen weten heel goed dat ze worden gefilmd en laten bewust zien hoe ze omgaan met sociale labels en welke betekenis ze daaraan toekennen, door de manier waarop ze gefilmd of gezien willen worden.' Voor Roman en zijn promotor, Hester van de Bovenkamp, is film een manier om deze mensen een platform te bieden.

Flexibel universiteitsbeleid

Hoewel universiteiten vaak flexibele richtlijnen hanteren wat betreft de inhoud van een proefschrift, ligt de nadruk meestal op een reeks wetenschappelijke artikelen of hoofdstukken. Roman heeft ervoor gekozen de documentaire als een sleutelhoofdstuk in zijn proefschrift op te nemen. Volgens Hester is het belangrijk om optimaal gebruik te maken van deze beleidsflexibiliteit. 'Uiteindelijk beoordeelt de commissie of de inhoud van het proefschrift goed genoeg is. Die flexibiliteit is er, in beginsel. Een artikel is maar één manier om je resultaten te presenteren, toch? Het is niet de wetenschappelijke inhoud zelf.'

Nieuwe wegen bewandelen

Voor het opnemen van een documentaire in een promotietraject heb je niet alleen flexibel beleid nodig, maar ook een nieuwe rol voor promotoren. Wanneer de beoordelingscommissie niets weet over het maken van documentaires, moet deze expertise extern worden gezocht. Hester benadrukt dat het belangrijk is dat in een vroeg stadium van het promotietraject wordt gekeken naar alternatieven voor het traditionele proefschrift. 'Hiermee komt niet alleen veel verantwoordelijkheid te liggen op de schouders van promotoren, maar het is ook een kerntaak van universiteiten om meer opties te schetsen.'

Hoewel universiteiten steeds meer belang hechten aan maatschappelijke impact, signaleert Hester ook een discrepantie. 'Als je vindt dat wetenschap meer zou moeten bijdragen aan de samenleving, kun je niet vast blijven houden aan dezelfde manier van beoordelen en waarderen van wetenschappers.' Dit geldt eens te meer voor promotietrajecten: hier ligt bij veel van het werk de nadruk

op maatschappelijke impact. Toch wordt dit bij beoordelingen nauwelijks meegenomen.

De toekomst van de film

Voor Roman maakt de documentaire niet alleen een cruciaal onderdeel uit van zijn proefschrift, maar is zij ook een waardevolle toevoeging aan zijn openbare verdediging. Hij is van plan de film beschikbaar te maken en heeft zelfs nog grotere ambities: 'Als de film goed genoeg is om te worden ingezonden voor een filmfestival, dan zou dat geweldig zijn.'

Roman Gilling won dit jaar de 'Best Societal Impact Award 2025' voor zijn centrale rol in het ontwikkelen van de Psychosegevoeligheid module op het platform Praten over Gezondheid.

Roman en Hester geven een aantal tips aan promovendi en promotoren die alternatieve onderzoeksresultaten, zoals film, in een proefschrift willen opnemen.

Voor film:

- Financiële vrijheid: zorg voor vol-doende budget.
- Materialen en software: zorg dat je kunt beschikken over professionele apparatuur.
- Ondersteuning en montage: zorg voor ondersteuning door universiteit.
- Expertise voor film: haal iemand erbij met relevante (film)ervaring.

Algemeen:

- Flexibele richtlijnen: benut de flexibiliteit die al bestaat binnen het promotiebeleid.
- Beoordelingscriteria: bevorder erkenning van maatschappelijke impact.

Maarten Koreman: Maatschappelijke relevantie als toets voor onderzoek

Toen Maarten Koreman, voormalig promovendus aan de TU Delft, de laatste hand legde aan zijn proefschrift over de toekomst van plattelandsjongeren, voegde hij er een eenvoudig maar prikkelend voorstel aan toe: wat als we de maatschappelijke relevantie toetsen door een publiek te betrekken dat representatief is voor de gemeenschap die we hebben onderzocht? Daarop organiseerde hij een maatschappelijke verdediging in het Provinciehuis van Drenthe. Naast de gebruikelijke voorzitter, commissie en de pedel die het 'Hora est!' uitsprak, waren drie maatschappelijk actieve plattelandsjongeren de 'opponenten' bij deze verdediging.

Maarten Koreman en zijn opponenten tijdens zijn maatschappelijke verdediging. VrnI: Feline de Jong, Kylian Luik en Nikita van Lunzen

Zij stelden andere vragen dan wetenschappers meestal doen. Hadden deze resultaten betekenis, ook voor de praktijk? Wat zou je anders doen als je opnieuw zou beginnen? Wat betekenen deze bevindingen voor ons? Hun reacties lieten de gebruikelijke abstractierisico's bij vergelijkbare projecten zien, en valideerden bevindingen die de feitelijke ervaring weerspiegelden. Dus het

draaide niet om de ceremonie maar om de methodologie: het inoefenen van maatschappelijke verantwoordelijkheid vóór de formele promotieverdediging; gesprekspartners behandelen als experts op het gebied van hun eigen realiteit; het creëren van een gelijk speelveld waar kennis wordt getoetst aan zowel nut als wetenschappelijke degelijkheid.

'Het was een prachtige ervaring om mijn proefschrift te verdedigen ten overstaan van leden van de gemeenschap die ik onderzocht had', aldus Maarten. 'Ze hadden originele en relevante vragen; vragen die zelden binnen de academie worden gesteld. Bovendien zeiden ze dat dit wetenschap en de alledaagse realiteit dichterbij elkaar had gebracht.'

Maartens voorbeeld kan makkelijk worden overgenomen. Je kunt een extra (praktische) verdediging organiseren met je stakeholdergroep, waarna je de input vastlegt die dit oplevert en de veranderingen die dit voor je verdediging kan betekenen, en neem wat je geleerd hebt mee in je proefschrift. Door een alternatieve verdediging te organiseren, uit te voeren en ervan te leren, komt de vraag centraal te staan: voor wie is dit onderzoek interessant? Ook helpt dit promovendi om ervaring op te doen met een vorm van communicatie die ook echt een publiek buiten de academische wereld bereikt.

Het proefschrift: Wat is er mogelijk buiten onderzoekspublicaties of een manuscript?

Een promotietraject wordt afgesloten met de evaluatie van het proefschrift van de promovendus door de beoordelingscommissie en de formele verdediging van dat proefschrift door de promovendus. Hoewel er veel regels en conventies gelden voor de verdediging, zijn de voorschriften ten aanzien van de inhoud van het proefschrift zelf over het algemeen flexibel. Zo wordt 'vier gepubliceerde papers' vaak als een vereiste gezien, maar dit aantal is nergens vastgelegd in het promotiereglement van de veertien Nederlandse openbare kennisinstellingen die bevoegd zijn om doctoraten te verlenen. Integendeel, volgens de formele regels kan het proefschrift verschillende vormen aannemen, zoals een bundel van wetenschappelijke artikelen, een wetenschappelijke verhandeling of monografie, of een combinatie daarvan, en kan het hoofdstukken bevatten die gericht zijn op impact. In specifieke gevallen kan een proefschrift ook andere resultaten bevatten, zoals een technisch ontwerp of kunstwerken.

Promotie- en beoordelingscommissies: op weg naar dialoog

Bij het samenstellen van promotie- en beoordelingscommissies die het traject, de voortgang en het proefschrift van een promovendus beoordelen, accepteren universiteiten regelmatig externe deskundigen of mensen uit de praktijk in de commissie. Breder opgezette commissies van deze aard kunnen de weg banen voor een dialoog tussen de academische wereld en de samenleving in bredere zin. Stel je eens een commissie voor waarin naast wetenschappers ook een arts of verpleegkundige zit, een softwareontwikkelaar, een deskundige uit de lokale gemeenschap, een ervaringsdeskundige, een maatschappelijk werker, een docent/opleider of een beleidsmaker.

Een ander aspect is timing. In plaats van pas in de allerlaatste fase van een promotietraject een commissie samen te stellen, kan het nuttig zijn om enkele van de beoogde leden al in een vroeger stadium bij het proces te betrekken, wanneer een dialoog nog invloed kan hebben op de onderzoeksopzet of op de beslissingen rondom de analyse. Hoewel promotiereglementen ruimte bieden voor deze aanpak is dit op veel onderzoeksterreinen geen onderdeel van de cultuur.

Breder trekken van het promotietraject: de verdediging en daarna

Bij Nederlandse universiteiten is het al gebruikelijk om rond de verdediging aandacht te besteden aan het breder uitdragen van de bevindingen, zoals via het 'lekenpraatje' en de in het proefschrift opgenomen stellingen. Alternatieve vormen van verdediging, zoals de voorbeelden in deze Gids, laten zien dat het promotietraject nog veel diepgaander kan fungeren als een geloofwaardig platform om diverse doelgroepen aan te spreken. Hoewel de laatste fase van het promotietraject vaak wordt beschouwd als een louter procedurele vereiste, kan deze, mits goed en tijdig gepland, een strategische kans bieden om contacten te leggen met externe stakeholders. De voorbeelden in deze Gids moedigen deze aanpak nadrukkelijk aan.

Conclusie: Wanneer alternatieve resultaten niet langer 'alternatief' zijn

In theorie biedt een promotietraject volop ruimte voor een eigen aanpak. In veel Nederlandse promotiereglementen wordt het proefschrift als enige formele vereiste genoemd, maar de 'vier-papers-regel' en andere conventies zijn diep verankerd in de cultuur van hoofdonderzoekers, decanen en anderen. Voor alles wat er naast of in plaats van hoofdstukken en artikelen wordt geproduceerd, zijn meestal aparte onderhandelingen met de begeleiders en Graduate Schools nodig. Deze Gids bevat een aantal voorbeelden, zoals open-source-materiaal, softwaretools, onderwijsinnovaties, documentaires en klinisch en maatschappelijk werk, maar in de praktijk is de lijst natuurlijk veel diverser. Het einddoel van het Promotietraject van de Toekomst is een cultuur waarin deze betekenisvolle en vaak arbeidsintensieve vormen van impact brede erkenning krijgen.

Institutionele hervorming

Een positief punt is dat de promotiereglementen van universiteiten, hoewel ze het schriftelijke proefschrift als formele vereiste stellen, in feite ook andere vormen van resultaten toestaan. Dit betekent dat in de meeste gevallen de promovendi en hun promotoren zelf bepalen wat als resultaat geldt. Maar om een bredere opvatting van de mogelijkheden binnen een promotietraject daadwerkelijk te bevorderen, moeten de opleidingen op Graduate Schools en onderzoeksscholen meegaan in de ontwikkeling. Brede talentontwikkeling, betrokkenheid van stakeholders en co-design moeten (net als vaardigheden op het gebied van Open Science zoals FAIR-gegevensbeheer, versiebeheer en reproduceerbaarheid) standaard onderdeel worden van het promotietraject. Creatieve verspreiding, bijvoorbeeld via tentoonstellingen, podcasts of visuele elementen, mag niet worden beschouwd als een nevenactiviteit, maar moet worden beschouwd als volwaardige academische output. Van promovendi mag hierbij uiteraard niet worden verwacht dat ze te veel in één project realiseren: in gesprek met begeleiders moet de juiste balans worden gevonden.

Promotoren en stimuleringsstructuren

Als we systemische transformatie willen bewerkstelligen, kunnen we niet om academische 'incentives' en stimuleringsstructuren heen. Op dit moment timmeren promotoren voornamelijk aan de weg door het publiceren van resultaten. Daardoor kunnen bredere vormen van impact onbedoeld worden ontmoedigd of worden beschouwen als een afleiding van het 'echte werk'. Als we kwalitatief hoogstaand mentorschap en begeleiding écht belangrijk vinden, dan moeten we inzien dat dit tijd kost, tijd die promotoren niet expliciet krijgen. De academische wereld moet niet alleen tijd vrijmaken voor begeleiding, maar goede begeleiding erkennen en waarderen. In de definitie van goede begeleiding moet vervolgens ook het gezamenlijk maken van ruimte voor vernieuwende vormen van samenwerken en communiceren vallen.

De rol van onderzoeksfinanciers

Onderzoeksfinanciers kunnen structurele en culturele veranderingen meer dan welke andere partij ook versnellen door alternatieve resultaten als officiële resultaten te erkennen. Ze kunnen dit doen door onderzoeksfases te financieren die gericht zijn op dialoog en co-creatie, en door de rapportagerichtlijnen aan te passen. Zo kunnen financiers projecten helpen om aansluiting te vinden bij hun doelstellingen in de praktijk.

De kern van een promotie is het doen van wetenschappelijk onderzoek. Maar promovendi willen er in de praktijk vaak nog veel meer uithalen. Het **Promotietraject van de Toekomst...**

- ...**erkent** dat promoveren naast wetenschappelijke artikelen vaak nog tal van andere waardevolle resultaten oplevert. Onderwijsmaterialen, software, documentaires, maatschappelijke activiteiten en beleidsadviezen zijn enkele voorbeelden. Het reserveren van tijd in de promotieplanning (zowel financieel als anderszins) om ervoor te zorgen dat samenwerkingen en impactgerichte activiteiten mogelijk zijn zonder dat dit ten koste gaat van het evenwicht tussen werk en privé;
- ...**staat voor** een tijdige en voortdurende afstemming tussen promovendi en begeleidingsteams over welke activiteiten er worden ontplooid, tot welke output dit leidt, en hoe deze wordt gewaardeerd.
- ...**stemt** vragen, methoden, interpretatiekaders en resultaten waar mogelijk **af** in dialoog met betrokkenen buiten de universiteit. Dit vergroot de impact van het onderzoek en zorgt voor een betere aansluiting op toekomstig werk, aangezien het merendeel van de promovendi buiten de wetenschap verdergaat.
- ...**zorgt** dat proefschriften en promotiecommissies deze manier van werken weerspiegelen door keuzes die gemaakt zijn in het promotietraject expliciet zichtbaar te maken en te waarderen. Dit kan binnen de kaders van de huidige promotiereglementen, maar vraagt vaak een cultuurverandering binnen instituten en graduate schools.
- ...**geeft ruimte** aan elke promovendus: afstemming binnen en tussen teams maakt dat er rekening gehouden kan worden met wat past bij verschillende onderzoeksprojecten, persoonlijkheden en toekomstplannen.

Colofon

Deze Gids maakt onderdeel uit van het project Promotietraject van de Toekomst, geïnitieerd door De Jonge Akademie, het Nationaal Expertisecentrum Wetenschap & Samenleving (NEWS) en Promovendi Netwerk Nederland (PNN).

De basis voor dit project werd gelegd tijdens de werkweek van De Jonge Akademie in 2024 op Landgoed Noorderheide. Financiële ondersteuning voor het project is verleend door De Jonge Akademie en NEWS.

Redactie: Mayukha Bathini, Max van Duijn, Sicco de Knecht, Karin van Vuuren, Tycho Wassenaar.

Met medewerking van: Larissa Boerenstam, Thijs Bol, Sanli Faez, Lotte Krabbenborg, Cynthia Liem, Martijn van der Meer, Dorota Moravcikova, Ward Rauws, Joeri Tijdink, Hilde Verbeek, Fleur Zeldenrust.

Vormgeving: Megan de Vos, Maarten Huizing.

Verder lezen

www.phdvandetoekomst.nl

PhD van de Toekomst

PNN, De Jonge Akademie, NEWS